

РОЛЬ МИТНИХ ОРГАНІВ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Коляда С.П.

Стаття присвячена визначенню ролі митних органів у забезпеченні національної безпеки України. Розглянуто застосовувані тарифні та нетарифні методи регулювання зовнішньої торгівлі, напрями митної політики, місце митних органів у системі виконавчої влади та їхні функції з точки зору забезпечення національної безпеки країни.

Кількість бібліографічних посилань – 13, мова – українська.

Ключові слова: тарифні методи, нетарифні методи, митні органи, національна безпека, митна політика.

ВСТУП

В українській літературі проблеми митної політики розглядалися у роботах Гребельника О.П., Каленського М.М., Пашка П.В., Сіденка В.Р., Петренка М.О, Осташка Т.О. та ін. Зокрема, були спроби проаналізувати шляхи розвитку української митної політики за роки незалежності [1], [2], довести необхідність лібералізації торгівлі [3] або навести докази на підтримку тих чи інших галузей [4],[5]. При цьому, враховуючи рух України до СОТ та ЄС, пропонувались конкретні дії по приведенню українського Митного тарифу згідно вимог цих організацій [5],[6].

Ведучи мову про забезпечення національної безпеки, необхідно передовсім визначити, про яку складову національної безпеки ми будемо вести мову. Зрозуміло, що йдеться про невелику кількість конкретних напрямків, що так чи інакше стосуються митної політики. Оскільки в основу визначення митної політики покладено її економічне значення, ми будемо вважати, що митна політика покликана забезпечувати економічну безпеку держави. Отож що таке економічна безпека? За одним із визначень, економічна безпека – це стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та у зростанні добробуту її мешканців [4, С.68].

Головне завдання митної політики у контексті безпеки держави – це, безперечно, забезпечення безпеки її внутрішнього ринку щодо ринку світового [5]. Саме у такий спосіб держава стимулює виробництво чи експорт тих чи інших товарів, підтримує певні галузі, прагне досягати певних інших економічних результатів. Нагадаємо, що слово „безпека” у визначенні митної політики трапляється, і це не випадково. Безпека, хоч і не деталізована, є функціональним завданням митної політики, хоча, як уже зазначалося, за існуючих умов – не головним.

Виходячи з цього, метою статті є висвітлення ролі митних органів України у забезпеченні національної безпеки держави.

Методологія дослідження включає в себе методи порівняльного та системного аналізу, синтезу, наукової абстракції.

Стаття складається зі вступу, двох розділів та висновків. У першому розділі розглянуто методи та напрями, за допомогою яких держава та митні органи як її представники здійснюють регулювання зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі і на кордоні. Другий розділ присвячений функціям митних органів, що покликані захищати національну безпеку держави, та моделям організації роботи на митниці.

І ЗАСОБИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Яким чином держава захищає свій внутрішній ринок? Це питання є одним із найбільш широко висвітлених у літературі, що стосується різноманітних питань та галузей – державного регулювання економіки, менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, економічної теорії – як мікроекономіки, так і макроекономіки, міжнародної економіки та всіх її складових тощо. Ми зупинимося на короткій характеристиці заходів, що обмежують присутність іноземних товарів на ринку будь-якої країни. Оскільки Митний кодекс використовує саме такий підхід у їхній класифікації, то ми розглянемо поділ цих засобів на тарифні та нетарифні.

Нетарифні засоби митного регулювання зовнішньої торгівлі поділяються на такі:

- кількісні обмеження, у тому числі:
- квотування (контингування);
- ліцензування;
- „добровільне” обмеження експорту.
- приховані методи, в тому числі:
- технічні бар'єри;
- внутрішні податки;
- субсидування;

Коляда Світлана Петрівна, к.е.н., доцент, Академія митної служби України (Дніпропетровськ)

- політика державних закупівель [6, С.26].

Кількісні обмеження - адміністративна форма нетарифного державного регулювання торговельного обороту, що визначає кількість і номенклатуру товарів, дозволених до експорту або імпорту.

Вони можуть застосовуватися за рішенням уряду однієї країни або на основі міжнародних угод, що координують торгівлю певними групами товарів.

Кількісні обмеження є формою державного регулювання умов виходу підприємств на зовнішній ринок. Застосування даних методів призводить до підвищення ціни імпортованих (експортних) товарів, що у свою чергу зменшує обсяги їхнього імпорту (експорту).

Приховані методи захисту внутрішнього ринку застосовуються до товарів, що імпортуються до країни, причому практика їх застосування передбачає пред'явлення до імпортера вимог, яким уже відповідають – формально чи фактично – товари, вироблені у країні, що висуває такі вимоги. Разом з тим, приховані заходи можуть бути застосовані також і до експорту, але, як будь-які інші обмеження, вони застосовуються набагато рідше.

Прагнення України до вступу до Світової організації торгівлі має доволі цікавий аспект щодо застосування нетарифних заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Не можна не відзначити, що формально, за загальним правилом, у рамках СОТ лише тарифні інструменти сприймаються як такі, що забезпечують чесну конкуренцію на світовому ринку та відповідають „духові ринкових відносин”, а застосування нетарифних інструментів засуджується і проголошуються наміри всеохоплюючого зменшення обсягів їх застосування з подальшою заміною тарифними інструментами. Водночас сама вже назва прихованих нетарифних інструментів свідчить про можливість їхнього застосування у світовій торгівлі. Більш того, за умов постійного зменшення середньої ставки ввізного мита країнами-членами СОТ можна стверджувати, що саме ці інструменти – технічні бар'єри, внутрішні податки тощо – можуть розглядатися як спосіб забезпечення економічної безпеки будь-якої країни, зокрема й України.

Митно-тарифне регулювання як засіб економічного характеру здійснює свій регулюючий вплив опосередковано: через механізм ціноутворення і таким чином відмежовує національний ринок від загальносвітового. Сплата мита підвищує ціну на імпортований товар, знижує його конкурентноздатність відносно аналогічних товарів вітчизняного виробництва. Це ставить національних виробників у більш сприятливі умови, сприяє підвищенню рентабельності їх виробництва, позитивно впливає на процес накопичення капіталу та темпи розвитку національної економіки [7].

Не є таємницею, що від введення митного тарифу на імпорт у виграшному становищі опиняються вітчизняні виробники та Державний бюджет, а в програшному – споживачі. Митний тариф, як і будь-який інший податок, призводить до

перерозподілу прибутків до державного бюджету та виробників в галузях, які захищені цим тарифом.

Підтримка вітчизняного виробника та наповнення Державного бюджету сприяє зайнятості населення та збільшення видатків на соціальну сферу, тим самим підвищуючи життєвий рівень населення. Така ситуація вимагає комплексного підходу до її вирішення, що означає, що під час застосування певного засобу впливу необхідно враховувати інтереси національної безпеки держави та прогнозувати наслідки прийняття такого рішення.

Разом з тим, питання про вплив митно-тарифного регулювання на національну економіку навряд чи можна розглядати лише у такому світлі. Ресурси, що могли б застосовуватися для ефективного виробництва іншого товару, який потім можна було б експортувати, за умов високої тарифної ставки використовуватимуться дуже неефективно. Крім того, ринки інших країн автоматично зачиняться (у той самий чи інший спосіб) для країни, що запровадила високе ввізне мито на товари, що там виробляються. Нарешті, окремі товари з тих чи інших причин не можуть вироблятися у межах тих чи інших країн (як правило мова йде про продукцію сільськогосподарства, а також про корисні копалини), і запровадження мита на них означатиме інфляційну пропозицію у країні. Отож встановлення ставок мита в будь-якому разі повинно керуватися інтересами зовнішньоекономічної безпеки країни.

За способом нарахування існуючі на території України види мита ставок мита можна класифікувати на три групи:

- адвалерне мито – нараховується у відсотках до митної вартості товарів;
- специфічне мито – нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів та інших предметів;
- комбіноване мито – поєднує у собі два попередніх види.

Залежно від напрямку переміщення оподаткованого митом податку мито буває ввізне та вивізне.

Ставки ввізного мита є диференційованими. Преференційні ставки ввізного мита застосовуються до товарів, країною походження яких є держави, що входять разом з Україною до митних союзів або утворюють з нею спеціальні митні зони, і в разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму відповідно до міжнародних договорів, ратифікованих Україною. Пільгові ставки ввізного мита застосовуються до товарів, які походять з країн або економічних союзів, які користуються режимом найбільшого сприяння. До всіх інших товарів і предметів застосовується повна ставка ввізного мита.

Крім того, в Україні також можуть застосовуватися такі види мита:

- спеціальне мито – у разі, якщо певний товар з тих чи інших причин (екологічних, дипломатичних тощо) є небажаним в Україні;
- антидемпінгове – використовується у випадку, якщо антидемпінгове розслідування

встановило факт демпінгу і загрози економічній безпеці;

- компенсаційне – для зменшення шкідливих наслідків товарів, імпорт яких з інших країн субсидується тамтешніми урядами [8].

Подібні особливі мита застосовуються не за фактом демпінгу або субсидованого імпорту, а при наявності негативних наслідків таких дій. Разом з тим, у першій половині дев'яностих років, коли до України не лише ввозилося чимало товарів у демпінговому порядку, але шкідливі наслідки були помітні неозброєним оком, такі механізми захисту не застосовувалися. Тодішні уряди та парламент мали набагато менший досвід управління ринковою економікою (ринковою умовно, адже елементів планової економіки ще й зараз залишається чимало), ніж пізніші. Очевидно, період освоєння українського ринку демпінговим імпортом виявився для влади уроком, адже тепер про імпорт те саме сказати важко.

Елементом тарифного регулювання прийнято вважати також механізм встановлення митної вартості. Проте попри його більш детальне розроблення у чинному Кодексі порівняно з попереднім, митна вартість залишається джерелом численних зловживань, службових правопорушень тощо [9].

Ведучи мову про застосування захисних засобів митно-тарифного та нетарифного регулювання, важливо зазначити, що оскільки рішення про їх застосування приймаються Верховною Радою, Кабміном або ж міністерствами, то саме їхня роль у забезпеченні безпеки держави і є найбільшою. Митні органи можуть встановлювати лише невелику кількість технічних бар'єрів, але такі рішення приймають як правило лише на рівні Державної митної служби України.

Разом з тим, засоби митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності не вичерпують напрямки, за якими митна політика слугує інтересам національної безпеки України.

До таких напрямків однозначно слід віднести боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил. Вона входить до завдань митних органів, покладених на них у ході безпосереднього здійснення митної справи. Водночас пригадаймо, що контрабанда (зброї та наркотиків) в Україні є кримінальним злочином. А слідство у провадженні у таких справах митні органи здійснювати не можуть. Слідчі дії у таких справах покладаються на Службу безпеки України – тобто саме вона й забезпечує економічну безпеку у кримінальних питаннях безпосереднього здійснення митної справи. Митні ж органи лише борються з порушеннями митних правил, а до боротьби з контрабандою причетність мають дуже умовно.

До згаданого напрямку прилягає боротьба із відмиванням брудних грошей. Механізми експортно-імпортних операцій іще до кінця не відпрацьовані, тож містять у собі джерела для зловживань.

Важливим напрямком забезпечення економічної безпеки України є боротьба із нелегальним переміщенням товарів та валюти

громадянами під час їхніх особистих поїздок за межі країни. Обсяги такого переміщення такі, що митні органи не в змозі фізично виявляти хоча б якусь частину цих порушень. Масовість цього явища часто пов'язана з відсутністю у громадян елементарних знань про митні правила [10]. Отже, питання поінформованості про митне законодавство у пасажирів усіх видів міжнародного транспорту безпосередньо стосується економічної безпеки, оскільки дасть змогу зменшити кількість несвідомих порушників.

Як бачимо, навіть приблизний перелік питань, що знаходяться на перетині економічної безпеки держави та її митної політики, вимагає ретельного дослідження.

2 ДІЯЛЬНІСТЬ МИТНИХ ОРГАНІВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Питання про те, які заходи щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави повинні належати до компетенції митних органів, є доволі складним та неоднозначним. В Україні від часу проголошення незалежності тривають суперечки стосовно того, як саме мають виглядати митні органи, яка їхня функція повинна переважати над іншими. І досі остаточного рішення не прийнято: окремі політичні сили заявляють про необхідність перепрофілювання митних органів з тим, щоб вони займалися також і правоохоронною діяльністю. Водночас у світі існують абсолютно протилежні приклади функціонування митних органів, причому як у розвинених країнах, так і у тих країнах, які розвиваються.

У більшості країн світу органи державної влади, що відповідають за здійснення митної справи, є членами Всесвітньої митної організації. Базуючись на прогнозованих змінах та проблемах митної справи на міжнародному рівні, Всесвітня митна організація розробила рекомендації, відповідно до яких урядам пропонується підготувати програми та провести реформування національних митних органів. На думку фахівців цієї організації, програма модернізації митних органів може бути впроваджена тільки в тому випадку, якщо вона розглядається як невід'ємна частина національної програми економічного реформування, а реалізація програми реформ установлює відповідний баланс між національними, регіональними та міжнародними потребами. Тобто Всесвітня митна організація наголошує на тому, що приведення митних органів будь-якої країни у відповідність із вимогами цієї організації має сенс лише у випадку, коли поєднується із реформами в інших галузях державного регулювання економіки. Загалом же мета пропонованої Всесвітньою митною організацією реформування митних органів може бути описана як досягнення та наступне підтримання балансу між ефективним контролем за торговельними операціями та сприянням торгівлі шляхом реформування та модернізації методів управління.

За великим рахунком, у світі є два підходи до розуміння місця митних органів у системі органів виконавчої влади. Критерієм розмежування у них є набір повноважень, що ними володіють митні органи, та функцій, здійснення яких на ці органи покладається. Відповідно вони можуть бути або дуже широкими, або ж навпаки - коло відповідальності митниці може обмежуватися справлянням до бюджету податків та зборів, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю.

Перша модель – це та, яка пропонується Всесвітньою митною організацією: митні органи виконують широке коло правоохоронних функцій, пов'язаних із боротьбою з контрабандою та захистом економічних інтересів країни [12]. У цьому розумінні митні органи є не просто правоохоронним органом – вони є силовою структурою, яка має право проводити не лише дізнання (як в Україні), але й інші слідчі дії. До повноважень митних органів у цьому разі належить також контроль за повітряним простором та територіальними водами, тобто функції митниці включають у себе ті, що в Україні передані прикордонникам. Ця модель, таким чином, припускає об'єднання функцій двох відомств. У такий спосіб забезпечується цілісний захист державного кордону від загроз будь-якого характеру, а також максимальний рівень координації дій усіх підрозділів митних органів щодо забезпечення безпеки держави на кордоні (за умов, коли митні органи та прикордонні існують окремо одні від інших, такої координації досягти як правило не вдається). Таким чином, така організація митної справи аналогічна підрозділу великої організації (у нашому випадку – держави), створеному задля досягнення певної мети: держава має ціль – оборонити кордон (у всіх відношеннях – від нелегальних мігрантів та контрабандних товарів), і з цією метою створює один орган, що виконує цю комплексну функцію. Цей підхід відповідає також ідеям Нобелівського лауреата з економіки Яна Тінбергена: для досягнення кожної економічної цілі держава повинна мати хоча б по одному інструменту, – отже, митні органи – інструмент захисту кордону (в усіх розуміннях).

Широкі повноваження митних органів дають їм чимало переваг. Зокрема, вони можуть набагато швидше вирішувати проблемні питання на межі повноважень митних органів та інших державних установ: ініціатива та останнє слово в такій моделі саме за митними органами. Разом з тим, загальний контроль над митними органами з боку фіскального відомства (тобто міністерства фінансів) зберігається. Можливим варіантом управління митними органами в цьому світі є створення такого колегіального керівного органу, який містив би в собі представників окремих відомств, зокрема міністерства економіки, фінансів, юстиції або внутрішніх справ (або іншого правоохоронного органу, аналогічного Службі безпеки України) тощо. У Сполучених Штатах Америки митні органи підпорядковані міністерству фінансів, а по відношенню до інших відомств вони навіть мають право давати їм рекомендації та

розпорядження з питань, пов'язаних із митною діяльністю.

Жорсткість такої моделі організації роботи митних органів вимагає, звичайно ж, постійного зворотного зв'язку із бізнесом. Важливо, щоб інтереси учасників зовнішньоекономічної діяльності – як експортерів, так і імпортерів, були до якоїсь міри зведені до спільного знаменника із завданнями митних органів. Для цього створюються дорадчі органи, подібні до торгово-промислових палат: через їх роботу відбувається врахування інтересів як експортерів, так і імпортерів, – такі, як Федеральна митна рада у Сполучених Штатах Америки.

Альтернативною моделлю до тієї, що викладена в рекомендаціях Всесвітньої митної організації, є модель „слабкої митниці”. Така її назва відбиває набір повноважень митних органів [13]. У країнах Європейського Союзу митні органи побудовані саме за таким принципом: на них покладається забезпечення захисту економічних інтересів держави у зовнішньоекономічній діяльності, але в обсязі, пов'язаному з виконанням невеликого кола конкретних завдань, таких, зокрема, як митне оформлення та митний контроль, справляння пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю податків та зборів (факультативно: митниця може лише нараховувати суми платежів, які суб'єкт сплачуватиме на рахунок іншої фіскальної установи), ведення статистики зовнішньоекономічних операцій тощо. До функцій митних органів, таким чином, не належать такі дії, як охорона кордонів – такі повноваження має воєнізована структура, що підпорядковується міністерству оборони; митні органи також не проводять слідство, тому що це є функцією або органу розслідувань, або ж іншої спецслужби. Правоохоронна функція митних органів, таким чином, мінімізується, хоча у питаннях адміністративних правопорушень до її компетенції може входити також і накладення стягнень. Робота митниці за такої моделі пов'язана переважно із документами та товарами, а не з людьми. Контроль за переміщенням через кордон фізичних осіб здійснюють інші органи влади. Набір же функцій і повноважень митних органів у такій моделі, і на цьому слід наголосити, прямує до мінімуму.

Звичайно ж, розмаїття особливостей повноважень і функцій митних органів у всьому світі важко вкласти у дві протилежні за змістом моделі. Більшість країн світу обмежують повноваження митних органів за одним напрямком, натомість надаючи додаткових за іншим. Тобто вести мову про ці моделі в чистому вигляді навряд чи можливо. Передовсім мова йде про відмінності у завданнях: так, основні три функції митниці – правоохоронна, фіскальна та регульовальна, і їх у тому чи іншому вигляді здійснюють митні органи будь-де. Проте у країнах третього світу вагомість фіскальної складової перевершує важливість інших двох. Для урядів, наприклад, Республіки Чад чи Гаїті важливіша соціальна складова розвитку країни, оскільки у цих країнах присутня постійна соціальна напруженість. А оскільки виконання урядових програм подолання

злиденності вимагає грошей, то навряд чи можна сподіватися на те, що митні органи в цих країнах приділятимуть велику увагу захисту культурної спадщини чи диких тварин (тобто навряд чи ефективно протидіятимуть вивезенню предметів антикваріату, мистецтва, а також особин рідкісних тварин). У ліберальних демократіях, залежно від їхніх національних особливостей, переважає або функція регулювання (сприяння торгівлі) – тоді треба говорити про „слабкі” митні органи, або ж правоохоронна – така ситуація характерна для країн, де уряди мінімізують своє втручання в економіку, а тому змушені протистояти деструктивним втручанням у неї, в тому числі й через зовнішньоторговельні механізми.

Незважаючи на загальність двох базових моделей, які – за географією використання – можна було б сміливо назвати американською та європейською, вони все ж не містять у собі тієї специфіки, що характерна для держав, що протягом тривалого часу перебували в умовах іншої економічної системи. Тож не зайве було б звернути увагу на особливості завдань, що стоять перед митними органами нових незалежних держав на теренах колишнього Радянського Союзу.

ВИСНОВКИ

Загибель Радянського Союзу, яка поклала початок створенню митних органів у нових незалежних державах, поставила перед урядами питання вибору моделі побудови митних органів. У Росії радянська система митних органів збереглася, хоч і була скоригована. Функції митних органів Радянського Союзу були іншими (точніше, набагато вужчими) з огляду на економічну систему. Правоохоронної функції у радянській митниці фактично не було як такої – у Російській Федерації вона її дістала, хоч і не в такому обсязі, як це має місце у Сполучених Штатах Америки. Крім того, з'явилася потреба у митному регулюванні як інструменті захисту національної економіки від загроз, що виходять з-поза меж митної території країни: перед митними органами таке завдання не стояло. Загалом же особливості забезпечення митними органами зовнішньоекономічної безпеки в інших країнах Співдружності Незалежних Держав ті ж, що й у Російській Федерації. Однак у зв'язку з тим, що всім цим державам довелося будувати митні

органи вже на нових засадах, а не просто реформувати ті, що були (як це фактично робила Російська Федерація), ефективність їх роботи навряд чи можна оцінити хоча б задовільно. Звернімо увагу: за часів існування Радянського Союзу шляхи наркоторговців як правило обминали наддержаву, і не тільки тому, що створити на її території ефективну логістичну систему було неможливо. Радянський Союз справді тримав кордон на замку, і не лише для виїзду власних громадян за межі країни. За умов більш ліберальних молоді держави, як показує практика, не мають не тільки уміння та досвіду, а інколи й бажання боротися контрабандою, в тому числі навіть із кримінальною. У країнах Співдружності, де переважає іслам (за винятком Казахстану та, можливо, Киргизстану, де чимало росіян), попри формальне верховенство цивільного права над традиційним у майже повному обсязі відновилися відносини, характерні для мусульманського суспільства, тобто близькі до патронажно-клієнтської системи (або сюзеренітету-васалітету). Це означає, що влада держави тепер мало впливає на ті сфери, де немає прямого жорсткого контролю. Треба також зазначити, що у християнських пострадянських країнах (крім Прибалтики) митниця має дуже схожі проблеми: хоча людські стосунки в цих країнах на так сильно пов'язані із „правом традицій”, тривале панування соціалістичних відносин у суспільстві наклало свій відбиток на органи влади. Керівника за часів радянських мав владу, засновану лише на повноваженнях (його авторитет міг виходити зі страху перед ним чи з поваги за те, що він може нагородити), натомість умови ринкові поставили питання влади, що виходить із грошей – наявних чи таких, до яких є доступ. Посада керівника, відповідно, у будь-яких органах влади стала розглядатися (і самим керівником, і на загал суспільством) лише у світлі тих повноважень, які дають можливість якось заробити. Отож виконання державою та її органами безпосередніх функцій різко відійшло на „задній план”. Крім того, таке розуміння власних посад службовцями сприяло і досі сприяє корупції, тож вона і почала з'являтися скрізь. Навряд чи така орієнтація керівництва та масові корупційні дії є ознакою „сильної” митниці. Отже, „слабка” митниця – а вона така у всіх цих країнах, ісламських та християнських – не може вважатися оптимальною моделлю для країн колишнього Радянського Союзу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тофтул М.Г. Логіка: Посібник - К.: Видавничий центр „Академія”, 2002.- 368 с.
2. Митний кодекс України від 11 липня 2002 року. – Офіційний веб-сайт Верховної Ради України // www.rada.gov.ua
3. Короткий тлумачний словник української мови (Уклад. Д.Г.Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова та ін.) - К.: Радянська школа, 1978. – 296 с.
4. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. - К.: Кондор, 2002.- 304с.
5. Соколовська А.М. Митна політика України // Вісник НБУ.— 1998.— № 8.- С.3-6.
6. Нижній І. Нетарифне регулювання експорту та імпорту товарів. - Львів: МЕТА, 2001-352 с.
7. Зубенко Т. М. Митно-тарифне регулювання як складова національної безпеки при зовнішньоекономічному інтегруванні // Актуальні проблеми економічної безпеки України в умовах її інтеграції до світового співтовариства: матеріали конференції. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2005. – С. 13-15.

8. Закон України Про єдиний митний тариф від 5 лютого 1992 року.- – Офіційний веб-сайт Верховної Ради України // www.rada.gov.ua
9. Коляда С.П., Артамонова О. Л. До питання контролю визначення митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України // Актуальні проблеми економічної безпеки України в умовах її інтеграції до світового співтовариства: матеріали конференції. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2005. – С. 8-9.
10. Горб К. М., Сичевська І.О. Поінформованість громадян про митні правила України та національна економічна безпека // Економічна безпека держави в умовах інтеграції до світового співтовариства. Матеріали конференції. – Дніпропетровськ, АМСУ, 2005. – С. 156-157.
11. Коляда С. П., Усков М. О. Митна ідеологія та митна безпека // Економічна безпека держави в умовах інтеграції до світового співтовариства. Матеріали конференції. – Дніпропетровськ, АМСУ, 2005. – С. 177-178.
12. Бережнюк І. Особливості управління митною службою Сполучених Штатів Америки // Вісник Академії митної служби України. – 2005. – 4. – с. 19-24.
13. Сажнев І. В. Правоохоронні функції митних органів США та Великобританії // Науковий потенціал майбутнього України на шляху до європейської інтеграції: матеріали конференції. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2004. – С. 197-198.

УДК 338.516.4

КЛАСИФІКАЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БАР'ЕРІВ ВСТУПУ НА РИНОК У КОНТЕКСТІ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Гаврилець О.В.

У статті приведено погляди вчених щодо суті поняття «бар'єр вступу», їх класифікації, на основі узагальнення яких проводиться оцінка характерних їх ознак та наводиться широка класифікація. Акцентовується увага на необхідності вивчення бар'єрів вступу з позиції даної класифікації суб'єктами ринку при необхідності їх подолання, а не спорудження.

Кількість бібліографічних посилань – 6, мова – українська.

Ключові слова: бар'єри вступу, конкурентні переваги, потенційні конкуренти, структура ринку, фірми-аутсайтери.

ВСТУП

Важливою рушійною силою розвитку економічної системи, складовою її господарського механізму є конкуренція. Дія конкуренції, як об'єктивного економічного закону розвиненого товарного виробництва, є для товаровиробників зовнішньою примусовою силою до підвищення продуктивності праці на своїх підприємствах, збільшення масштабів виробництва, прискорення науково-технічного прогресу, впровадження форм і систем заробітної плати, нових форм організації виробництва та ін. Дана обставина часто спонукає фірми, які вже закріпилися на ринку проводити політику направлену на обмеження конкуренції, сприяючи тим самим, розвитку монопольних тенденцій на ринку. І хоча монопольні тенденції мали місце ще в стародавньому світі, набули посилення в період промислової революції в кінці XIX – на початку XX століття, проблеми вхідних бар'єрів, породжені такими тенденціями, почали вивчатися відносно недавно.

У літературі як вітчизняних, так і закордонних авторів проблема бар'єрів вступу на ринок вивчалася виключно з позиції необхідності та важливості їх створення, особливостей процесу реалізації. При цьому науковцями використовувалися різні поняття при визначенні процесу створення обмежень вступу на ринок, а саме бар'єри вступу на ринок, бар'єри вступу в галузь, бар'єри для конкуренції, бар'єри на шляху вступу на ринок. Так, Дж.Стіглер, підкреслюючи асиметрію фірм-старожилів ринку і фірм-новачків, до бар'єрів слід віднести всі фактори, які створюють таку асиметрію, якщо вона має економічне значення у вигляді додаткового прибутку фірм-старожилів [6]. Німецький економіст фон Вайцеккер вважає, що вхідний бар'єр – це затрати виробництва, які повинна нести фірма, що пробує ввійти в галузь, але яких не несуть фірми, що вже функціонують на ринку[2]. Відомий американський економіст Дж. Стіглер взагалі визначав бар'єр вступу суб'єктів господарювання на товарні ринки як "виробничі витрати (стосовно частини або всього обсягу виробництва), які повинні понести фірми, що намагаються вступити у певну галузь, але які не несуть фірми, що вже діють у цій галузі".

Гаврилець Оlesia Василівна, аспірант Тернопільського національного економічного університету.